

ČSDA

Český sociálněvědní datový archiv Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.
Jilská 1, 110 00 Praha 1, Česká republika; <http://archiv.soc.cas.cz>

Postoje české společnosti k imigrantům v datech sociologických výzkumů

Yana Leontiyeva

Informační den
Zdroje dat a datové služby pro sociálněvědní výzkum
6. prosince 2011, Akademické konferenční centrum

Struktura prezentace

- ☰ Stručně o imigraci v kontextu České republiky
- ☰ Měření postojů k imigrantům jako citlivé téma v sociologii
- ☰ Příklady zkoumaných témat a používaných otázek v českých a mezinárodních dotazníkových šetřeních

Poznatky jsou založené na analýze odborné literatury a sekundární analýze dostupných dat:

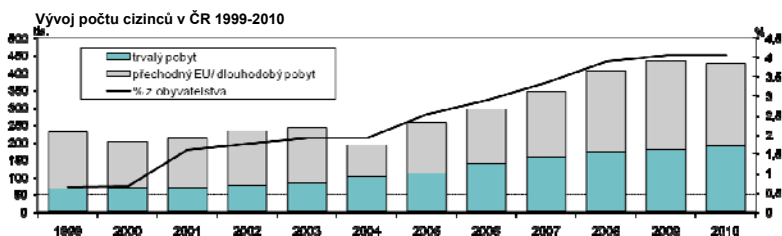
- ▶ českých **Sociálněvědní datový archiv** (ČSDA SOÚ AV ČR, v.v.i.)
<http://archiv.soc.cas.cz/>
<http://nesstar.soc.cas.cz/webview/> - datový katalog
- ▶ mezinárodních **GESIS – Leibniz Institute for the Social Sciences**
<http://zacat.gesis.org/> - datový katalog **ZACAT**
International Social Survey Programme (ISSP)
European Social Survey
<http://nesstar.ess.nsd.uib.no> – datový katalog

Imigrace v kontextu České republiky

- ☰ Před rokem 1989 Česká republika je převážně imigrační zemí
 - ▶ v roce 1989 v Československu pobývá kolem 30 tis. cizích státních příslušníků
- ☰ Na začátku tisíciletí ČR patří k evropským zemím s nejintenzivnějším meziročním nárůstem cizinecké populace (OECD)
- ☰ Ke konci září 2011 v ČR pobývalo celkem **408 036** cizích státních příslušníků
 - ▶ 45 % - trvalé pobyty
 - ▶ 58 % - muži
 - ▶ 70 % - ekonomicky aktivní
 - ▶ 65 % - mimo země EU
 - ▶ Nejčastější občanství: Ukrajina (109 tis.os.), Slovenská republika (80,2 tis.os.), Vietnam (56,1 tis.os.), Rusko (28,1 tis.os.), Polsko (18,9 tis.os.) a Německo (15,4 tis.os.).
- ☰ Podle nejrůznějších odhadů v ČR pobývá 200-500 tis. cizinců bez registrace
- ☰ Údaje o naturalizovaných cizincích se v oficiálních statistikách ztrácejí – jediným zdrojem je Sčítání lidu

Imigranti v ČR ve statistikách

Zdroj: ČSÚ 2011

Národnost	Sčítání lidu, domů a bytů, 2001			Evidence Cizinecké policie
	Celkem v populaci	Občane ČR	Cizí státní příslušníci	Registrovaní cizinci v roce 2001
Slovenská	193 190	173 042	20 148	53 294
Polská	51 968	39 277	12 691	16 484
Německá	39 106	36 087	3 019	4 937
Maďarská	14 672	13 078	1 594	447
Ukrajinská	22 112	5 501	16 611	51 825
Ruská	12 369	2 910	94 59	12 423
Vietnamská	17 462	721	16 741	23 924

Zdroj: ČSÚ - Sčítání lidu domů a bytů z roku 2001; Ředitelství cizinecké a pohraniční policie MV ČR

Výzkum postojů k imigrantům v sociologii

- ❖ Přestože se měření postojů v praxi dotazníkových šetření příliš často neproblematizuje, jde o činnost, ve které je řada kritických momentů
- ❖ Nejvíce toto platí pro tzv. „citlivé postoje“ kam patří i postoje týkající se jiných etnik a cizinců, či dopadů imigrace
- ❖ Problém „nepostojů“
 - ▶ neexistující nebo zcela povrchní postoje
 - ▶ část respondentů nebere výzkum vážně
 - ▶ někteří respondenti nechtějí se přiznat, že něco neví
 - ▶ nemusí nutně znamenat, že respondenti odpověď vybírají zcela náhodně, resp. se snaží odvodit nějaké indicie ze znění otázky
- ❖ Teorie moderního rasismu
- ❖ Problém sociální přijatelnosti odpovědí (social desirability)

Teorie moderního rasismu

- ❖ Od předsudků do očí bijících a „neotesaných“ a jejich otevřeného vyjadřování ke spíše subtilnější a skrytější podobě předsudků
- ❖ Dnes se v metodologické literatuře (zejména v psychologii) často mluví o explicitních a implicitních předsudcích, o moderním či subtilním rasismu atd.
- ❖ Moderní rasismus už se neodvolává na biologické rozdíly ani neobhazuje diskriminaci. Staví místo toho na:
 - ▶ **Obraně tradičních hodnot**
Příklad otázky:
Jde pouze o to, že se někteří lidé dostatečně nesnaží. Kdyby se X více snažili, měli by se stejně dobře jako Češi?
 - ▶ **Zveličování kulturních rozdílů**
Příklad otázky:
Jak jsou X podobní/nepodobní Čechům v hodnotách, které předávají svým dětem?
 - ▶ **Odmítání kladných emocí vůči jiným národnostem a etnikům**
Příklad otázky:
Jak často jste cítil/a obdiv k X, kteří zde žijí?

<http://nesstar.soc.cas.cz/webview>

ROVNICE TABULKY ANALÝZA

Dotový soubor: Naše společnost 2011 - březen

Proměnná OV.184a : OV.184a Cizinci v ČR – obohacují naši kulturu

Dodavné znění otázky
 Reakně, nakolik souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky. Cizinci pobývající dlouhodobě v České republice... obohacují naši vlastní kulturu

Hodnoty	Kategorie	N	%
1	rozhodně souhlasí	61	4,7%
2	spíše souhlasí	272	20,9%
3	ani souhlas, ani nesouhlas	404	32,5%
4	spíše nesouhlasí	333	25,5%
5	rozhodně nesouhlasí	161	12,3%
9	NEVÍ	63	4,1%
0	BEZ ODPOVĚDI	2	

Souhrnné statistiky
 Platná příjady 1304

Proměnná OV.184b : OV.184b Cizinci v ČR – přispívají k řešení stárnutí populace

Dodavné znění otázky
 Reakně, nakolik souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky. Cizinci pobývající dlouhodobě v České republice... přispívají k řešení problému stárnutí populace

Hodnoty	Kategorie	N	%
1	rozhodně souhlasí	38	2,9%
2	spíše souhlasí	246	18,9%
3	ani souhlas, ani nesouhlas	376	29,0%
4	spíše nesouhlasí	292	22,4%
5	rozhodně nesouhlasí	190	14,6%
9	NEVÍ	110	8,4%
0	BEZ ODPOVĚDI	2	

Souhrnné statistiky
 Platná příjady 1304

Proměnná OV.184c : OV.184c Cizinci v ČR – podléhají se na výkonu kriminality

Dodavné znění otázky
 Reakně, nakolik souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky. Cizinci pobývající dlouhodobě v České republice... se podléhají na výkonu kriminality

Hodnoty	Kategorie	N	%
1	rozhodně souhlasí	345	26,5%
2	spíše souhlasí	559	42,9%
3	ani souhlas, ani nesouhlas	259	19,9%
4	spíše nesouhlasí	85	6,5%
5	rozhodně nesouhlasí	17	1,3%
9	NEVÍ	39	3,0%
0	BEZ ODPOVĚDI	2	

Souhrnné statistiky
 Platná příjady 1304
 Chybějící příjady 2
 Tato proměnná je numerická

Proměnná OV.184d : OV.184d Cizinci v ČR – zvyšují nezaměstnanost

Dodavné znění otázky
 Reakně, nakolik souhlasíte či nesouhlasíte s následujícími výroky. Cizinci pobývající dlouhodobě v České republice... zvyšují celkovou nezaměstnanost

Hodnoty	Kategorie	N	%
1	rozhodně souhlasí	327	25,1%
2	spíše souhlasí	500	39,0%
3	ani souhlas, ani nesouhlas	281	21,5%
4	spíše nesouhlasí	121	9,3%
5	rozhodně nesouhlasí	21	1,6%
9	NEVÍ	46	3,5%
0	BEZ ODPOVĚDI	2	

Souhrnné statistiky
 Platná příjady 1304
 Chybějící příjady 2
 Tato proměnná je numerická

6/12/2011 *Postoje české společnosti k imigrantům v datech sociologických výzkumů* 9

Datové zdroje o postojích k imigrantům v ČR

Přehledová publikace :
 Leontiyeva, Y., M. Vávra (eds.). 2009. *Postoje k imigrantům. Praha: Sociologický ústav AV ČR*, 121 s. ISBN: 978-80-7330-173-6
 V roce 2011 vydána také na CD

Obsah:
 Úvod
 1. V kostce o migraci v ČR
 2. Postoje k cizincům – získávání dat a jejich interpretace
 3. Postoje k cizincům na trhu práce
 4. Postoje k národnostem a etnikům
 5. Postoje k multikulturalismu a kulturnímu přizpůsobení cizinců
 6. Postoje k dopadům imigrace na společnost a sebereflexe tolerantnosti
 Závěr

6/12/2011 *Postoje české společnosti k imigrantům v datech sociologických výzkumů* 10

Výbrané postoje k cizincům na trhu práce

- ✚ V devadesátých letech převažoval názor, že je potřeba **zavést omezující opatření pro cizince**, aby bylo možné zaměstnat především lidi z ČR (Ekonomické očekávání a postoje 1993 a 1994)
- ✚ Hodnocení **výkonů cizích pracovníků** je spíše kladné jak pro pracovníky ze „Západu“, tak i pro pracovníky z „Východu“ – nadpoloviční většina těch, kdo vnímá nějaký rozdíl ve výkonu mezi cizími a domácími pracovníky, prací cizinců hodnotí jako lepší (výzkumy CVVM, 90-ta léta)
- ✚ Česká veřejnost nemá příliš vyhraněný názor na to, zda při přijímání do práce **je potřeba upřednostňovat cizince z EU** před jinými cizinci (CVVM 2003, 2007, 2008 a 2009)
- ✚ Česká veřejnost o něco více souhlasí s **přijetím ekonomických migrantů** za účelem zaměstnání, než za účelem podnikání (CVVM 2007, 2009)
- ✚ V posledních letech se více než polovina české veřejnosti přiklání k názoru, že **zaměstnávat cizince v ČR je správně** (CVVM 2003, 2008, 2009)

Názory na zaměstnávání cizinců od roku 2003

Levná cizí pracovní síla ohrožuje současné zaměstnávání českých občanů, sloupcová %

	2003	2007	2008	2009	2010	2011
Souhlasí	82.3	67.8	66.2	77.9	80.4	80.9
Nesouhlasí	12.3	29.1	27.8	17	14.5	16.3
Neví	5.3	3.2	6	5.1	5.1	2.8

Cizinci by se měli zaměstnávat jen v profesích, o něž občané ČR nemají zájem, sloupcová %

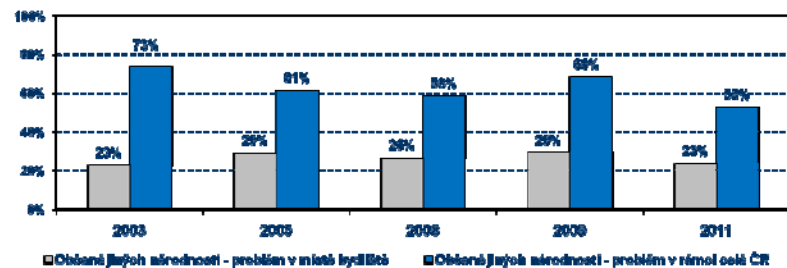
Souhlasí	62.6	66.3	62.5	65.9	63.0	68.2
Nesouhlasí	28.0	28.8	29.7	26.3	29.1	27.2
Neví	9.5	4.9	7.8	7.8	7.9	4.6

Zaměstnávání cizinců by se mělo omezit v oblastech s vysokou nezaměstnaností, sloupcová %

Souhlasí	81.1	74.9	62.9	78.2	75.8	76.5
Nesouhlasí	11.5	18.4	19.9	14.1	15.3	17.8
Neví	7.4	6.7	10.9	7.6	8.8	5.7

Zdroj: Omnibusové šetření Centra pro výzkum veřejného mínění (CVVM) v květnu 2003 (N=1047) a 2007 (N=1131), březnu 2008 (N=1028), 2009 (N=1139), 2010 (N=1077) a 2011 (N=1036).
Poznámka: V letech 2007 a 2011 byla použita čtyř bodová škála: (rozhodně souhlasí, spíše souhlasí, spíše nesouhlasí, rozhodně nesouhlasí), která byla překódována do dvou stupňů, tak jak tomu bylo v ostatních výzkumech.

Nahlížení na přítomnost občanů jiných národností jako společenský problém v ČR

Zdroj: CVVM

- Vnímání přistěhovalectví jako problému na lokální úrovni je velmi těsně spjata se vnímáním podobného problému na úrovni celé společnosti: drtivá většina respondentů, kteří problematizují přítomnost jiných národností ve svém místě bydliště spojuje přítomnost „jiných“ s celospolečenským problémem.

Postoje české veřejnosti k vybraným národnostem

	průměr 2000 (2001)	průměr 2010	% odpovědi neví v roce 2010	rozdíl 2000 - 2010
Češi	2,18	1,9	0,01	0,28
Slováci	2,69	2,1	0,01	0,59
Francouzi	2,71	2,4	0,03	0,31
Angličané	3,14	2,6	0,03	0,54
Rakušané	3,54	2,8	0,03	0,74
Poláci	3,87	3,1	0,02	0,77
Němci	4,32	3,6	0,02	0,72
Maďaři	3,86	3,6	0,06	0,26
Indové	4,1	3,8	0,16	0,3
Rusové	5,06	4,2	0,03	0,86
Ukrajinci	4,87	4,6	0,03	0,27
Číňané	4,75	4,6	0,08	0,15
Izraelci	4,03	4,8	0,12	-0,77
Turci	4,81	4,8	0,09	0,01
Kurdové	5,05	5	0,25	0,05
Afghánci	5,61	5,4	0,13	0,21
Palestinci	5,37	5,4	0,14	-0,03

Zdroj: Výzkumy CVVM 2000, 2001 a 2010

Poznámka: Hodnocení sympatie k vybraným národnostem na škále od 1-velmi sympatičtí do 7-velmi nesympatičtí

Postoje ke kulturní pluralitě ve vybraných evropských zemích v roce 2002.

	(A)	(B)	(C)	(D)	(E)
Švýcarsko	35,4	49,28	86,52	23,87	31,11
Švédsko	36,5	35,15	95,22	18,46	16,32
Německo	39,2	34,65	94,89	17,64	45,4
Rakousko	39,9	33,56	85,08	28,34	39,27
Norsko	42,6	14,89	97,45	22,05	29,57
Nizozemsko	43,6	53,23	96,82	12,22	36,31
Velká Británie	44,7	51,24	94,72	28,52	42,62
Dánsko	46,3	38,4	97,22	15,72	47,21
Itálie	50,7	24,97	85,23	23,77	44,01
Francie	52,1	66,64	97,2	37,2	33,94
Belgie	54,1	48,04	92,37	21,74	41,16
Maďarsko	57,3	41,81	94,63	36,06	64,34
Španělsko	58,1	34,89	81,79	26,77	24,24
Slovensko	67,8	24,83	92,76	33,51	46,21
Česká republika	69,9	31,56	90,23	41,64	52,16
Portugalsko	71,3	19,44	92,45	54,51	47,92
Polsko	71,5	20,73	89,18	69,93	55,75
Řecko	83,4	17,11	92,05	60,6	70,73

Zdroj: European Social Survey 2002

Poznámka: Odpovědi rozhodně a spíše souhlasím (v procentech) na pět postojových výroků : (A) Pro zemi je lepší, když téměř všichni sdílí stejné zvyky a tradice, (B) Pro zemi je lepší, když v ní existuje rozmanitost různých náboženství, (C) Pro zemi je lepší, když téměř všichni umí mluvit nejméně jedním společným jazykem, (D) Skupinám lidí, kteří sem přišli, by mělo být dovoleno, aby vzdělávali své děti ve vlastních oddělených školách, pokud si to přejí, (E) Pokud chce země snížit napětí, měla by zastavit přistěhovalectví.

Vnímání dopadů imigrace na společnost jako součást postojů vůči přistěhovalcům

- Zkoumání dopadů většinou rozděleno do oblastí – ekonomika/trh práce, kultura, kriminalita, sociální zabezpečení, demografická situace apod.
- Někdy se používá i obecnější otázky shrnující postoj k dopadům imigrace, např.:
 - ▶ „Je imigrace pro společnost obecně přínosná?“
 - ▶ „Dělají imigranti z této země lepší či horší místo pro život?“
- Odlišná formulace otázek :
 - ▶ Míra souhlasu s výroky typu „Cizinci se podílejí na růstu kriminality.../obohacují kulturu...“ (CVVM 03/09 a 03/11, ISSP 2003 a ESS 2002)
 - ▶ Sémantický diferenciál - Odlišností formulaci otázek – zhoršují-nezhoršují nebo zhoršují-zlepšují
- „Celkově je imigrace pro společnost dobrá?“
- Osobní zkušenosti a vnímání dopadů na lokální úrovni a na úrovni státu

Příklady otázek zaměřených na dopady imigrace - Evropský výzkum hodnot

Q78. Podívejte se prosím na následující výroky a vyznačte, kam byste na této škále umístil(a) svůj názor

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
A.	Přistěhovalci berou Čechům práci					Přistěhovalci neberou Čechům práci				
B.	Přistěhovalci narušují kulturní život země					Přistěhovalci nenarušují kulturní život země				
C.	Přistěhovalci zhoršují problémy s kriminalitou					Přistěhovalci nezhoršují problémy s kriminalitou				
D.	Přistěhovalci zatěžují sociální systém země					Přistěhovalci nezatěžují sociální systém země				
E.	Počet přistěhovalců se v budoucnosti stane pro společnost hrozbou					Počet přistěhovalců se v budoucnosti nestane pro společnost hrozbou				
F.	Pro větší blaho společnosti je lepší, když si přistěhovalci udržují své typické zvyky a tradice					Pro větší blaho společnosti je lepší, když si přistěhovalci neudržují své typické zvyky a tradice, ale přijmou zvyky dané země				

Zdroj: European Values Study 2008

Příklady otázek zaměřených na dopady imigrace - Evropský sociální výzkum

Řekl(a) byste, že lidé, kteří sem přicházejí žít, většinou berou práci lidem v České republice nebo většinou pomáhají vytvářet nová pracovní místa?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Berou práci Vytvářejí nová místa

Většina lidí, kteří sem přicházejí žít, pracuje a platí daně. Využívají rovněž zdravotní služby a sociální zabezpečení. Když se vše zvaží, myslíte, že lidé, kteří sem přicházejí, více čerpají než vkládají nebo více vkládají než čerpají?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Většinou více čerpají Většinou více vkládají

Řekl(a) byste, že je pro českou ekonomiku obecně špatné nebo dobré, že sem přicházejí žít lidé z jiných zemí?*

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Špatné pro ekonomiku Dobré pro ekonomiku

Řekl(a) byste, že lidé z jiných zemí, kteří sem přicházejí žít, většinou narušují nebo obohacují kulturu České republiky?*

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Narušují kulturu Obohacují kulturu

Dělají lidé z jiných zemí, kteří sem přicházejí žít, z České republiky lepší či horší místo pro život?*

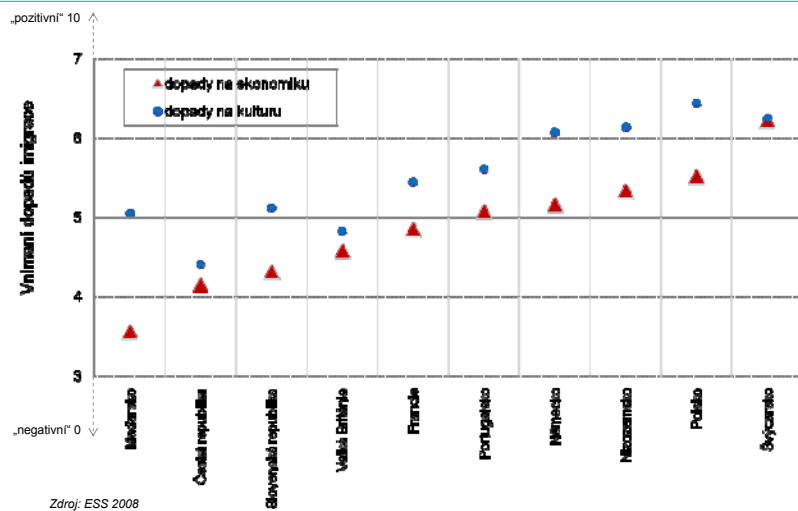
0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Horší místo pro život Lepší místo pro život

Způsobují lidé z jiných zemí, kteří sem přicházejí žít, v České republice zhoršování nebo zlepšování problémů spojených se zločinností?

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10
Způsobují zhoršování problémů se zločinností Způsobují zlepšování problémů se zločinností

Zdroj: European Social Survey Round 1, (2002), Round 4 (2008)*

Vnímaní dopadů imigrace na ekonomiku a kulturu hostujících zemí

Co ovlivňuje toleranci vůči imigraci ?

- ☼ Postoje k imigrantům a imigraci často souvisí se snášenlivostí vůči jiným minoritním, společností problematizovaným, sociálně slabším nebo vyloučeným skupinám.
- ☼ Mezi faktory pozitivně ovlivňující deklarované postoje vůči imigrantům patří zejména:
 - ▶ vzdělání
 - ▶ sociální / ekonomické postavení
 - ▶ věk
 - ▶ velikost sídla
 - ▶ osobní kontakty s cizinci

ČSDA

Český sociálněvědní datový archiv Sociologického ústavu AV ČR, v.v.i.
Jiřská 1, 110 00 Praha 1, Česká republika; <http://archiv.soc.cas.cz>

Děkuji za pozornost!

Mgr. Yana Leontiyeva

Yana.Leontiyeva@soc.cas.cz